

Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi

*The Right to the City: The Struggle for Social Justice and Public
Space*

*

Recep Baydemir¹
ORCID: 0000-0002-6263-5242

Mitchell, D. (2020). *Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi*. (A. Çavdar, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

*“Lefebvre, kent hakkının ‘bir yakarış ve bir talep’ olduğunu öne sürer. Artık bu çılgınlığın, bu talebin her zamankinden daha fazla duyulması gerekiyor. Ve de eyleme dökülmesi gerekiyor.” (Mitchell, 2020, s. 27).
“Anthony Vidler’in öne sürdüğü üzere, eğer kamusal alan fikri ve şehir hayatındaki rolü korunacaksa, bizim de bu fikrin asla garanti altına alınmadığından haberdar olmamız gerekir. Bu hak yalnızca düzenli mücadeleyle kazanılmıştır ve sonrasında ancak fiili bir durum halini aldığında yasalarca (belli ölçüde) garanti altına alınmıştır.” (Mitchell, 2020, s.17).*

Kentler, yalnızca binalardan, cadde, sokak ve parklardan ibaret değil; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, kültürel dinamiklerin ve güç mücadelelerinin yoğunlaştığı alanlardır. Dolayısıyla, toplumsal ilişkiler aracılığıyla üretilen kentsel mekânlar (bkz: Gottidiener, 1985), fiziksel yapılarıyla birlikte, içerdikleri kamusal alanlar ve bu alanlarda cereyan eden toplumsal mücadelelerle şekillenen karmaşık bir yapıya sahiptir. Don Mitchell’in *Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi* adlı kitabı, bu karmaşık yapının derinliklerine inerek, şehirlerin nasıl birer sosyal üretim alanı haline geldiğini sorguluyor. Kent hakkı kavramını merkezine alan Mitchell, kamusal alanların sosyal adalet mücadelesindeki kritik rolünü açığa

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı

Ph.D., Independent Researcher, E-posta: recepbaydemir@outlook.com

çıkartıyor. Okuyuculara, şehirlerin görünmeyen yönlerini keşfetmeleri ve sosyal eşitlik uğruna verilen mücadelelerin dinamiklerini anlamaları için kapı aralayan bu eser, kentsel teorinin ve aktivizmin sınırlarını zorlayan bir yolculuğa davet ediyor.

Kitabın yazarı Mitchell, doktora eğitimini 1992’de Rutgers Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Syracuse Üniversitesi, Coğrafya ve Çevre Bölümü’nde Seçkin Emeritus Profesör’dür (Distinguished Professor of Geography) ve Kıdemli Araştırmacı olarak çalışmalarına devam etmektedir. Peyzajın kültürel ve politik ekonomisi, sosyal teori, emek, güç ve marjinalleşme coğrafyaları, Marksizm gibi konular üzerine çalışmaktadır. Don Mitchell, Lynn Staeheli ile birlikte yazdığı, *The People’s Property? Power, Politics, and the Public* [Routledge, 2008] başlıklı kitabının yanı sıra, *Cultural Geography: A Critical Introduction* [Blackwell, 2000], *They Saved the Crops: Labor, Landscape, and the Struggle over Industrial Farming in Bracero-Era California* [University of Georgia Press, 2012], *Mean Streets: Homelessness, Public Space, and the Limits of Capital* [University of Georgia Press, 2020] başlıklı kitapların da yazarıdır.

Mitchell’in, 2003 yılında The Guilford Press tarafından basılan *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space* başlıklı kitabı yaklaşık 17 yıl sonra, 2020 yılında, Aydın Çavdar’ın Türkçeye çevirisiyle, *Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi* başlığıyla Ayrıntı yayınları tarafından yayımlandı. Toplam 368 sayfadan oluşan kitap, “Teşekkür”, “Giriş”, “Sonuç”, “Ek Bölüm”, “Kaynakça” ve “Dizin” dışında 6 ana bölümden oluşuyor. Bu eser, yazarın daha önce yayımlanmış çalışmalarının bazen küçük bazen geniş düzenlemelerin yapılarak yeniden oluşturulmuş ve bir araya getirilmiş halidir.

Kitabın Giriş’i, “Kamusal Alan Mücadelesi: Ne Değişti?” (s.11-27) başlığını taşıyor. Mitchell, kitabının bu bölümünü 2001 yılında, New York’ta gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında *New York Times* gazetesinin “kenti ve kamusal alanları güvenli kılmanın yollarını” tartışmaya açtığı tam sayfa bir makaledeki uzman görüşleriyle başlatıyor. Yazar, bu tartışmalarda, uzmanların kentin güvenliğinin sağlanması için her türlü tedbirin alınması ve adeta “bir kale anlayışının geliştirilmesi” gerektiği düşüncesinin öne çıktığını belirtiyor. Ancak, yazara göre, New York şehri zaten daha önceden de bu duruma hazırlanır vaziyetteydi. Ona göre, 11 Eylül saldırıları öncesi, kamusal alanda “güvenlik” adına gerçekleştirilen dönüşümlerin nedeni, birçok Amerikan şehrinde olduğu gibi, “terörist saldırısı tehdidi” değil, “evsizler, uyuşturucu satıcıları, aylak gençler ve

önemsiz denemeyecek şekilde belediye binasının önünde protesto gösterileri düzenleyen siyasi aktivistler, sokaklarda yürüyenler veya park ve meydanlarda toplananlar” gibi “uygunsuz kişiler”den duyulan korkuydu (s.12). Geçmişte, şehrin kamusal alanları açısından uygunsuz olduğu düşünülen bu rahatsızlıkları çözmek adına çevresel değişimler, davranış düzenlemeleri ve sıkı polis önlemleri şeklinde bir kombinasyon oluşturulmuştur. Bu dönüşümleri haklı çıkarmak için öne sürülen gerekçe ise, kamusal alanların “istenmeyen kişilerce gasp edilmesi” yerine “kamusal” kalmasını garanti altına almak düşüncesi idi (s.12-13). Bu sebeple yazara göre, 11 Eylül 2001’deki saldırılar, hali hazırda kamusal alan hakkında var olan tartışmayı derinleştirmekten başka yeni bir tartışmayı başlatmadı.

“Hyde Park’a Yeniden Gitmek: Kamusal Alan, Hak ve Sosyal Adalet” (s.28-65) başlıklı ilk bölümde, kent hakkının tarihsel arka planına inen yazar, 1866 yılındaki Hyde Park isyanlarına kadar gidiyor. Hyde Park isyanlarının kent hakkı düşüncesinin gelişimindeki önemli rolüne dikkat çekiyor. Mitchell bu bölümde, kamusal alana kimin erişebileceğine ve kimin erişimine izin verilemeyeceğine dair yapılan tartışmaların ve verilen mücadelelerin kent hakkını nasıl tanımladığını göstermeye ve kent hakkını, “ilerici”, “demokratik” ve “adil bir dünya” adına ortaya konabilecek tüm vizyonların merkezinde olması gerektiğini ispatlamaya çalışıyor. Yazar, kitabın birinci bölümünü, hak, kentsel alan ve sosyal adalet arasındaki sıkı ilişkiye vurgu yaparak bitiriyor.

Mitchell, kitabının “Muhafız Yaklaşımların Demokrasi Açısından Güvenli Hale Getirilişi: Şiddet, Düzen ve Kamusal Alanın Yasal Coğrafyası” (s.66-119) başlıklı ikinci bölümünde, sosyal adalet, hak ve bu hakların kentsel alanla olan pratik ilişkilerine odaklanıyor. Çünkü ona göre, bu ilişkiler soyut olarak değil daha ziyade pratikte ortaya çıkar. Yazar, 1910’daki Dünya Endüstri İşçileri’nin söz hakkı için sokakta verdiği mücadelelerden başlayarak, Amerikan Yüce Mahkemesi’nin, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki yıkıcı protestolar, 1920 ve 1930’lardaki işçi protestoları, 1950 ve 1960’lardaki “kamusal forum doktrini” olarak bilinen kanunlaştırmaları içeren bazı ünlü davaları ele alıyor. Mitchell, Amerikan Yüce Mahkemesi’nin kamusal alanda konuşma hakkı ile ilgili verdiği bazı kararların, kamusal alanda ne söylenip ne yapılabileceğini geliştirmekten ziyade kamusal alanda konuşma ve kamusal alanı kullanma hakkının sınırlandırılmasına neden olduğunu ve bunun da sermayenin ve devletin çıkarlarına hizmet ettiğini ileri sürüyor.

Kitabın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise ağırlıklı olarak People's Park'a odaklanılıyor. "İfade Özgürlüğünden Halkın Parkına Lokasyonel Mücadele ve Kent Hakkı" (s. 120-167) başlıklı üçüncü bölümde yazar, People's Park hakkındaki ilk mücadeleleri ve bu mücadelelerin arka planını araştırıyor. 1960'lı yıllarda Berkeley'de California Üniversitesi'nde konuşma hakkı ve belirli alanları kimin yönettiğine dönük orta çıkan tartışmalara ve Berkeley İfade Özgürlüğü Hareketi'nin eleştirel yönünün daha sonra People's Park'la nasıl birleştiğini anlatıyor. "Kamusal Alanın Sonu mu? People's Park, Toplum ve Kent Hakkı" (s.168-222) başlıklı dördüncü bölümde ise, evsizler gibi toplumda dışlanmış birçok kişinin sığındığı People's Park'ın 1980'lerde parkın evsizler tarafından "uygunsuz" kullanımını engellemek başta olmak üzere yapılan planlamalara ve bu planlamaların 1991'de neden olduğu isyana değiniyor. Yazar bu bölümde, çağdaş şehirde "kamusal alanın sonuna gelindiğine" yönelik düşünciyi de kolaycı buluyor.

Kitabın, beşinci ve altıncı bölümlerinde ise, kamusal alan, çağdaş kentteki haklar ve evsizlik konularına odaklanılıyor. "Alanın Yasalarca Yok Edilişi – Evsizler Karşısı Yasalar ve Hak Sahasının Daralışı" (s.223-268) başlıklı beşinci bölümde, evsizler karşıtı yasaların neden devreye koyulduğu ve bunun sonuçları değerlendiriliyor. Mitchell, bu bölümde, çağdaş kentteki evsizler karşıtı yasalarını ve diğer "yaşam kalitesi" oluşturma girişimlerinin "toplum içinde olmak dışında gidecek başka bir yeri olmayan bir insan sınıfını" -evsizleri- ortadan kaldırdığını öne sürüyor. Dolayısıyla, evsizler karşıtı yasaların tam olarak kent hakkını baltaladığı söyleniyor. Kitabın, "Kent Hakkınız Yok – Evsiz Karşısı Kampanyalar, Kamusal Alanın Bölümlere Ayrılışı ve Zaruri İhtiyaç Problemi" (s. 269-311) başlıklı altıncı bölümünde ise, evsizleri "görüntüyü bozan" kırık cama benzeten Kırık Cam Teorisi ve bu teoriyi esas alan kentsel planlamalar ve politikalar eleştiriliyor.

Mitchell, kitabının "Düzen İllüzyonu ve Gereksinimi: Adil Bir Kente Doğru (s.312-326) başlıklı sonuç bölümünde ise, 11 Eylül saldırıları sonrası, dünyada kamusal alanlar adına ne tür bir "düzen" tasavvur edilebileceğini, ne tür bir düzenin gerekli olduğunu ve bunun kararını kimin vereceğini soruyor. Yazara göre, kentlerin yönetimi ve planlaması, toplumun her kesimine adil ve eşit bir şekilde hizmet etmelidir. Mitchell kitabının sonuç bölümünü şu sözlerle bitiriyor:

“Kent hakkını talep etmek, bu hakkı hiçbir zaman cepte saymamayı gerektirir; an itibariyle ‘kapatılmış’ olduğu şeklini asla yeterli görmemeyi, ‘güvenlik altına alınmış’ şekliyle, şu an için ütopyanın cisimleştirilmiş şekliyle asla tatmin olmamayı gerektirir. Kent hakkını genişletmek, ütöpik olasılıklar net şekilde odaklanmayı gerektir ve kamusal alanı daha adil bir kentsel düzen imajı dahilinde yeniden açmak, dolayısıyla da reforme etmek adına her daim arayış içinde olmanın tehlikelerine karşı tetikte olmak mecburiyetini doğurur.” (s.325-326).

Kitabın Sonuç Bölümü’nden sonra, -kitaplarda pek alışık olmadığımız bir şekilde- “Peki Şimdi Ne Değişti?” (s.327-339) başlıklı ek bir bölüm daha yer alıyor. Mitchell, bu bölümü 2014 yılında yazmış ve daha sonra kitabına eklemiştir. Yazar, bu başlıkta, kitabının ilk basımının üstünden geçen 10 yıl boyunca kamusal alan, sosyal adalet ve haklar adına ne tür gelişmelerin yaşandığını özetliyor. Dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan kentsel hareketleri, mücadeleleri ve çatışmaları konu ediniyor. Bütün bunların da kent hakkı ve kamusal alanın kullanımı konusundaki fikirleri ve gelişmeleri etkilediğini belirtiyor.

Değerlendirme ve Sonuç

Kent hakkı kavramı, esasında Lefebvre ile özdeşleşmiştir. Lefebvre bu kavramı, 1967’de *The Right to the City* olarak kullanmıştır. Kitap Türkçeye *Şehir Hakkı* (bkz: Lefebvre, 2018) olarak çevrilmiştir. Lefebvre bu çalışmasında ileri sürdüğü argümanları daha sonra başyapıtı olarak adlandırdığı *Mekânın Üretimi* (bkz: Lefebvre, 2014) isimli kitabında derinlemesine geliştiriyor. Ancak Mitchell, Lefebvre’nin *Şehir Hakkı* kitabını, “bir dizi nottan biraz fazlası” olarak görüyor ve kitabın büyük bölümünün “oldukça soyut ve örtük anlamlı” olduğunu söylüyor. Mitchell, kitabındaki birçok kritik noktanın, Lefebvre’nin, “kenttin tüm vatandaşların ortak katılımıyla oluşan bir eser” olduğu yönündeki argümanından hareket ediyor (s.36). Dolayısıyla, aslında Mitchell, Lefebvre’nin *Şehir Hakkı* ile ilgili görüşlerini, tarihsel sosyolojinin de imkanlarından faydalanarak somut olaylar ve güncel değişimler üzerinden geliştirme girişiminde bulunuyor.

Lefebvre’nin *Şehir Hakkı* kitabı ile Mitchell’in *Kent Hakkı* kitabı arasındaki farkları en temelde üçe ayırmak mümkündür. 1) Lefebvre, mekânı daha çok soyut ve teorik bir düzlemde inceliyorken, Mitchell ise, somut örnekler ve vaka çalışmaları ile tartışmalarını destekliyor. 2) Lefebvre’nin

Şehir Hakkı kitabı, şehir yaşamının geniş bir çerçevede nasıl dönüştüğünü ele alırken, Mitchell'in *Kent Hakkı* kitabı daha çok spesifik kentsel sorunlar ve mücadeleler üzerinde yoğunlaşıyor. 3) Lefebvre, 20. yüzyılın ortalarında, şehirlerin modernleşme süreçlerine dair eleştiriler getiriyor. Mitchell ise, çağdaş kent mücadelelerini ve günümüz kentsel politikalarını inceliyor. Sonuç olarak, her iki eser de kent hakkı kavramını zenginleştiren önemli metinlerdir. Lefebvre, teorik çerçeveyi sunuyorken, Mitchell, daha pratik ve güncel sorunlara odaklanarak kentsel haklar mücadelesinin dinamiklerini irdeliyor. Bu açıdan, iki kitap da birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir (bkz: Lefebvre, 2014; Mitchell, 2020).

Bununla birlikte, Mitchell'in kitabında sosyal adalet adına ortaya koyduğu görüşlerin çoğu, Harvey'in *Sosyal Adalet ve Şehir* (bkz: Harvey, 2013a) isimli kitabındaki görüşlerle de derinden bağlantılıdır. Zira, sosyal adaletin tesis edilmediği, evsizler başta olmak üzere dezavantajlı bazı grupların kent haklarına erişemedikleri ve kamusal alanın dışına itildiği bir kentte, sosyal adalet ve haklardan ne kadar söz edebiliriz? Ayrıca, Harvey'in de *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (bkz: Harvey, 2013b) isimli kitabındaki argümanları doğrudan *Kent Hakkı* ile ilişkilidir. Şehirler neden asileşir? 21. yüzyılda pek çok metropol şehirde kitlesel protesto hareketlerinin ortaya çıkması, kentte bulunan herkes için kent hakkı tam olarak icra edilmediğinde, kentte sosyal adalet sağlanamadığında, sermaye ve egemen güç kamusal alana veya kentsel mekâna el koyduğunda. Dolayısıyla, Mitchell'in bu kitabının, Lefebvre ve Harvey'in ilgili çalışmaları bağlamında okunması kenti, kamusal alanı ve kentsel alanda sosyal adaleti anlama hususunda oldukça fayda sağlayacağı da belirtilmelidir.

Bu kitabın en güçlü yönlerinden birisi, Mitchell'in kavramsal netliği ve eleştirel yaklaşımında ortaya çıkıyor. Yazar, kent hakkı kavramını merkeze alarak, şehir sakinlerinin kentsel mekânlara erişiminde adaletin nasıl sağlanabileceğini detaylı bir şekilde inceliyor. Mitchell'in önerileri, sivil toplumun ve yerel yönetimlerin kentsel planlama ve politika oluşturma süreçlerinde nasıl daha etkin olabileceği konusunda önemli ipuçları sunuyor.

Bununla birlikte, kitabın eleştirilebilecek yönleri de bulunuyor. Mitchell'in analizleri, hukuk ve mahkemelerde yürütülen davalar başta olmak üzere bazı noktalarda çok teorik kalmıştır. Oysaki, yazar bu bölümlerde pratik uygulamalara da yer vererek konuyu somutlaştırabilirdi. Ayrıca,

kitabın bazı yerlerine (özellikle de teorinin ağırlıkta olduğu yerlerde) kullanılan dil ve terminolojinin, genel okuyucu için ağır olduğunu da belirtmek gerekiyor. Kitapta, dipnotta verilmesi gereken pek çok açıklama, başta giriş bölümü yoğunluklu olmak üzere, metin içinde paranteze alınarak verilmiştir. Yer yer bir paragraftan daha uzun parantez içi açıklamalar var. Bu durum, kitabın okunmasını zorlaştırdığı gibi yazarın doğrudan anlatımını da zayıflatıyor.

Dahası, kitapta, kent hakkının gelişim seyri ve kamusal alan mücadeleleri, kahir ekseriyetle Amerika şehirleri üzerinden ele alınıyor. Dünyanın diğer metropol şehirlerindeki kentsel hareketler ve mücadelelere kitapta (ek bölümü hariç) doyurucu biçimde yer verilmiyor. Yazar, ele aldığı Amerikan şehirlerindeki somut örnekleri dünyanın diğer şehirlerindeki gelişmelerde karşılaştırabilirdi. Böylelikle hem farklı coğrafyalardaki durumu karşılıklı olarak anlamaya hem de Amerikan şehirlerindeki kentsel hareketlerin, protestoların ve kamusal alan mücadelelerinin dünyanın diğer şehirlerindeki durumu etkileyip etkilemediğini veya diğer şehirlerdeki durumlardan etkilenip etkilenmediğini ortaya koyabilirdi. Böylesi bir girişim, elbette ki kitabı daha anlamlı kılacaktı.

Netice itibarıyla, Mitchell'in bu kitabı, radikal aktivizmin ve toplumsal hareketlerin kamusal alanı nasıl dönüştürebileceğine ışık tuttuğunu vurgulamak gerekiyor. Kitap, somut örnekler üzerinden yaptığı derinlemesine analizleriyle, kamusallık, kent ve sosyal adalet kavramlarını yeniden düşünmek isteyen herkes için ilham verici bir kaynak olma niteliğini taşıyor. Eser, daha adil, daha eşitlikçi ve daha kamusal bir alan yaratma yolunda atılacak adımları belirlemede önemli bilgileri sunuyor. Sonuç olarak değerlendirildiğinde ise, kentsel mekânı, kent hakkı, sosyal adalet ve eşitsizlik bağlamında derinlemesine inceleyen bu kitabın, kent ve mekân çalışmalarına katkı sunan önemli bir eser olduğu söylenebilir.

Kaynakça/References

- Gottidiener, M. (1985). *The social production of urban space*. Austin, Texas: University of Texas Press.
- Harvey, D. (2013a). *Asi şehirler: Şehir hakkından kentsel devrime doğru* (1. bs; A. D. Temiz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Harvey, D. (2013b). *Sosyal adalet ve şehir* (4. bs; Mehmet Moralı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1973).

- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (2. bs; Işık Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1974).
- Lefebvre, H. (2018). *Şehir hakkı* (3. bs; Işık Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1967).
- Mitchell, D. (2020). *Kent hakkı: sosyal adalet ve kamusal alan mücadelesi*. (Çev. Aydın Çavdar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2003).

Recep Baydemir

Recep Baydemir, 2013 yılında Dicle Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. 2016 yılında, "Anıt ve Heykellerin İdeolojik Mesajları ve Toplumsal Algılar: Diyarbakır Örneği" başlıklı teziyle Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2017 yılında, Harran Üniversitesi Coğrafya Anabilim Dalı'nda, Yükseköğretim Kurulu'nun açtığı 100 özel alandan birisi olan Göç Çalışmaları öncelikli alanında doktora eğitimini burslu olarak almaya başladı. Doktora eğitimi sürecinde, Eylül 2018-Haziran 2019 tarihleri arasında Polonya'daki Nicolaus Copernicus University'de eğitim aldı. Nisan 2023 tarihinde de "Toplumsal Mekânın Üretimi: Şanlıurfa Şehrinde Suriyeli ve Şanlıurfalıların Karşılaşması" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Çalışmalarına bağımsız araştırmacı olarak devam etmektedir.

Recep Baydemir graduated from Dicle University, Department of Sociology in 2013. He graduated from Gaziantep University, Department of Sociology with his master thesis entitled "The Ideological Messages of Monuments and Statues and, Social Perceptions: A Case Study of Diyarbakır" in 2016. He started his PhD education at Harran University, Department of Geography with a scholarship in the priority field of Migration Studies, one of the 100 special fields opened by Council of Higher Education in 2017. During his doctoral education, he studied at Nicolaus Copernicus University in Poland between September 2018 and June 2019. He graduated in April 2023 with his doctoral thesis entitled "The Production of Social Space: Encounter of Syrians and Sanliurfans in the Sanliurfa City". He continues to study as an independent researcher.

E-posta: recepbaydemir@outlook.com